

TARMĖS – VIENAS IŠ ETNOGRAFINIŲ REGIONŲ KERTINIŲ AKMENŲ

DOC. DR. JUOZAS PABRĖŽA
Šiaulių universitetas, el. p. vyk.d.@su.lt

Kalbininkas, Šiaulių universiteto doc. dr. Juozas Pabrėža Etnografinių regionų metų atidarymo renginyje pristato žemaičių tarmę. 2015 m. sausio 19 d., Telšių „Alkos“ muziejus. Nuotr. V. Jocio

ANOTACIJA

Straipsnyje išryškinamas vienas svarbiausių etnografinių regionų požymių – tarmės. Parodomas lietuvių kalbos tarmių išskirtinumas ir unikalumas pasaulyje: jų gausa, skirtingumas, išlaikymas archajiškų ypatybių, garsų, formų iki pat šių dienų. Primenama apie ypatingos reikšmės Lietuvių kalbos instituto vykdytą projektą „Šiuolaikiniai geolingvistikos tyrimai Lietuvoje“, kuris parodė šiandieninį lietuvių kalbos tarmių gyvybingumą ir išaugusį jų prestižą.

Šiandien drąsiai galima teigti, jog LR Seimo sprendimas 2013 metus paskelbti Tarmių metais pasiteisino su kaupu. Per tuos metus įvyko daugybė nuostabių, prasmingų renginių, popiečių, vakaronių, susitikimų, diskusijų, paskaitų, konferencijų. Visa tai leidžia daryti išvadą, kad lietuvių kalbos tarmės šią dieną yra gyvos, stiprios ir jų prestižas yra pastebimai išaugęs. Baigiamojoje Tarmių metų konferencijoje Anykščiuose buvo priimta svarbi rezoliucija, kurioje vienas iš punktų skelbia, jog būtina siekti regionų įteisinimo Lietuvoje pagal istorinius, etninius, kultūrinius ir kalbinius tapatumus. Tam nemažai galėtų ir turėtų pasitarnauti kitas svarbus LR Seimo sprendimas, skelbiantis 2015 metus Etnografinių regionų metais.

Etnografinių regionų vienas svarbiausių požymių, kertinių akmenų yra tarmės. Prigimtinė tarmė yra gimtoji kalba (Aliūkaitė 2013: 9). Kalba yra kiekvienos tautos, kultūros, viso buvimo pamatų pamatas. Kiek ir kokio stiprumo tų kalbų, tarmių turime – tiek yra stipri ir Lietuva. Tarmių turtus turime saugoti ir puoselėti, kaip elgiasi visi civilizuoti kraštai. O mes tarp tų kraštų dar esame ir išskirtiniai, nes pa-

saulyje nedaug rasime tokių vietų, kur toks nedidelis plotas kaip Lietuva turėtų tiek daug ir tokių skirtingų kalbų, tarmių, kurios iki pat šių dienų yra išlaikiusios daug unikalių, savitų, archajiškų, senesnių kalbos formų, ypatybių.

Ne taip paprasta atsakyti į klausimą, kiek apskritai Lietuvoje yra tarmių, šnektų, atskirų kalbinių sistemų. Pagal 1964 m. pateiktą ir patikslintą A. Girdenio ir Z. Zinkevičiaus lietuvių kalbos tarmių klasifikaciją yra išskiriama 14 stambesnių tarmių, plotų su labai aiškiai apibrėžtomis ribomis: šiaurės žemaičiai kretingiškiei ir telšiškiai, pietų žemaičiai varniškiai ir raseiniškiai, vakarų žemaičiai, vakarų aukštaičiai kauniškiai ir šiauliškiai, pietų aukštaičiai, rytų aukštaičiai panevėžiškiai, širvintiškiai, anykštėnai, kupiškėnai, uteniškiai ir vilniškiai (Girdenis, Zinkevičius 1966: 139–147).

Bet tai dar ne viskas. Mat tuose aiškiai apibrėžtuose 14 plotų, kuriuos galėtume pavadinti tarmėmis ar patarmėmis, yra dar šnektų ir šnektelių. Kai kurios kalbinės ypatybės keičiasi kas keliolika kilometrų. Gerai lietuvių tarmes pažinęs A. Baranauskas 1876 m. rašė: „Lietuviškosios tarmės lygiai kaip didžiosios medžių šakos in mažesnes, o tos in dar smulkesnes šakojasi: [...] taip jog kone kiekviena parapija turi vis savąją, bent kiek nuo kitų parapijų kitonišką ištarmę“ (Baranauskas 1970: 181–182). Pasirodo, A. Baranauskas buvo labai įžvalgus ir teisus. Mat dialektologai yra aptikę ir išaiškinę ne vienos tarmės ribas, kurios sutampa su senųjų parapijų ribomis. Taigi Lietuvoje tiek tarmių, šnektų, kiek anksčiau buvo parapijų – daugiau kaip šimtas!

Nepaprastai svarbu ir tai, kad pačios lietuvių kalbos tarmės gana stipriai skiriasi tarpusavyje. Nedaug pasaulyje rasime kalbų, kurios šiuo atžvilgiu prilygtų lietuvių kalbai. Juk kai kurios mūsų tarmės labiau skiriasi negu artimos atskirų tautų kalbos. Ar ne lengviau tarpusavyje susišnekės rusas su ukrainiečiu ar baltarusiu, estas su suomiu, šiaurės vokiečiai su olandu negu mūsų žemaitis, sakykim, nuo Skuodo su koku dzūku nuo Varėnos ar aukštaičiu iš pā Utenās?

Žvilgtelkime į dar vieną įdomų faktą, rodantį lietuvių kalbos tarmių skirtingumą. Už Mažeikių į šiaurę, pačiuose Latvijos pietuose (Saldaus rajone), vietomis šnekama šiaurės žemaičių tarme, t. y. beveik taip pat kaip gretimose Mažeikių apylinkėse. Senesni žmonės pasakoja, kad tų Latvijos vietų gyventojai net lietuvišką mokyklą yra prašę atidaryti. Suprantamas dalykas, kad Latvijos pasienyje galima matyti ir Lietuvos televizijos programą. Bet, pasirodo, kad tos programos vietiniai gyventojai, šnekantys žemaitiškai, nežiūri

vien dėl to, kad nesupranta lietuvių bendrinės kalbos! Štai ką reiškia, kai tarmė, šiuo atveju Latvijos žemaičių, neturi tiesioginių ryšių su lietuvių bendrine kalba. Ar bereikia akivaizdesnio įrodymo mūsų tarmių skirtingumui pagrįsti?

Kitas ypatingai svarbus dalykas yra tas, kad mūsų tarmės iki pat šių dienų sugebėjo išlaikyti daugybę unikalių, senesnių, archajiškų ypatybių, garsų, formų, ko šiandien nė su žiburiu neberasi lietuvių bendrinėje kalboje. Keletą jų paminėkime.

Kažkada visi lietuviai vietoj bendrinės kalbos ir daugelio tarmių šiandien esamo ilgojo balsio *o* turėjo senesnę garsą *ā (Zinkevičius 2006: 94–95). Tai atsispindi ir pirmojoje lietuviškoje Martyno Mažvydo knygoje, pvz.: *žadis* ‘žodis’, *bralei* ‘broliai’, *maksla* ‘mokslo’, *nar* ‘nori’, *trakšdava* ‘trokšdavo’. Šiandien šią pralietuvišką ypatybę, t. y. senąją garsą *ā, iš dalies bėra išlaikę tik rytų aukštaičiai uteniškiai, kurie taria: *žãdi.s* ‘žodis’, *brãli.s* ‘brolis’, *mãtina* ‘motina’, *ra.kiškėnas* ‘rokiškėnas’, *žma.nūr* ‘žmonių’, *bla.gai* ‘blogai’, *ka.kã.s spalvã.s Utenã.s bažnĩça* ‘kokios spalvos Utenos bažnyčia?’, *rauda.nã.s* ‘raudonos’.

Nemaža dalis pietinių žemaičių apie Pāgramantį, Vidūklę, Šilalę, Kelmę, Kvėdarną, Varniūs, Luokę, Tėlšius ir pan. vietoj bendrinės kalbos nosinių balsių *ą*, *ę* yra išlaikę senesnių garsų tarimą su priebalsiu *n*. Mat nosiniai balsiai *ą*, *ę* taip vadinami yra todėl, kad yra kilę iš pralietuviškų junginių *an*, *en* ir kadaise buvo tariami su nosiniu rezonansu. Taigi minėtam žemaičių plote šiandien sakoma: *žãnsis* / *žõnses* ‘žąsis’, *kãnsti* / *kõnstę* ‘kąsti’, *drãnsūs* / *drõnsõs* ‘drąsus’, *sergãns* / *sẽrgõns* ‘sergąs’, *kãn* / *kõn* ‘ką’, *švẽnsti* / *švẽnstę* ‘švęsti’, *tẽnsti* / *tẽnstę* ‘tęsti’, *sprẽnsk* / *sprẽnsk* ‘spręšk’.

Žemaičiai afrikatas *č*, *dž* vartoja kur kas rečiau negu bendrinė kalba ar kitos tarmės. Apskritai lietuvių protėviai tokių garsų *č*, *dž* iš viso neturėjo. Vietoj jų buvo tariami **tj*, **dj* junginiai (Zinkevičius 1978: 88). Šiandien žemaičiai tam tikrose žodžių formose vietoj *č*, *dž* taria gana artimus seniesiems junginiams priebalsius *l*, *d*, pvz.: *jãutẽ* ‘jaučiai’, *jãutẽms* ‘jaučiams’, *jãutẽs* ‘jaučiais’, *žãltẽ* ‘žalčiai’, *žãltẽs* ‘žalčiais’, *žemãitẽ* ‘žemaičiai’, *žemãitẽms* ‘žemaičiams’, *vẽrtõ* ‘verčiu’, *vẽrtãm* ‘verčiame’, *prãstãu* ‘prasčiau’, *žũodẽ* ‘žodžiai’, *žũodẽms* ‘žodžiams’, *žũodẽs* ‘žodžiais’, *gãidẽ* ‘gaidžiai’, *gãidẽms* ‘gaidžiams’, *mẽdẽ* ‘medžiai’, *mẽdẽs* ‘medžiais’, *snãudo* ‘snaudžiu’, *snãudãm* ‘snaudžiame’, *skãudãu* ‘skaudžiau’.

Yra nemažai tarmėse savitų, archajiškų morfologijos bei sintaksės ypatybių. Dalis lietuvių kalbos tarmių iki šiol yra išlaikę dviskaitą. Vakarų aukštaičių kauniškių plote vartojama veiksmažodžių dviskaita, pvz.: *mũdu einava*, *dirbava*, *eisiva*, *dirbsiva*, *eikiva*, *dirbkiva* ‘mudu einame, dirbame, eisime, dirbsime, eikime, dirbkime’; *jũdu einata*, *dirbata*, *eisita*, *dirbsita*, *eikita*, *dirbkita* ‘judu einate, dirbate, eisite, dirbsite, eikite, dirbkite’.

Geriausiai dviskaitą yra išlaikę žemaičiai. Labai gyva, ryški ne tik veiksmažodžių, bet ir įvardžių, daiktavardžių, būdvardžių, net dalyvių dviskaita. Vietoj įvardžių *mũdu*, *mũdvi* žemaičiai turi senesnes formas *vẽdu*, *vẽdvi*, pvz.: *vẽdo*, *vẽdovẽ* *dẽrbãu*, *ẽtãu*, *kẽikãu* ‘mudu, mudvi dirbame, einame, keikia-

me’; *jõ.do*, *jõ.dovẽ* *dẽrbatãu*, *ẽtatãu*, *kẽikatãu* ‘judu, judvi dirbate, einate, keikiate’. Kiti pavyzdžiai: *dõ vãkõ* ‘du vaikai, du vaikus’, *dõ litõ* ‘du litai, du litus’, *dovẽ savãitẽ* ‘dvi savaitės, dvi savaitės’, *dovẽ põikẽ mẽrgẽ* ‘dvi gražios mergaitės, dvi gražias mergaites’, *vẽdõ abõ.dõ ẽsãu tẽn bõ.võšõ* ‘mudu abudu esame ten buvę’ (Šiaurės žemaičiai telšiškiai 2013: 36).

Iš žodžių darybos minėtinos kai kurios žemaičių savaip vartojamos ir mėgstamos priesagos. Labai įvairios ir pagal reikšmę skirtingos yra pavardžių priesagos. Priesaga *-ãlẽ* yra mėgstama mergaičių pavardėse, ypač šiaurės ir vakarų žemaičių šnektose, pvz.: *Botkãlẽ* ‘Butkutė’, *Vaitkãlẽ* ‘Vaitkutė’, *Joçãlẽ* ‘Jucytė’, *Gẽdgaudãlẽ* ‘Gedgaudaitė’. Labiau pietinėse žemaičių šnektose paplitusi mergaičių pavardžių priesaga *-ikẽ*, pvz.: *Botkẽkẽ* ‘Butkutė’, *Šekšnẽkẽ* ‘Šikšnytė’, *Petkẽkẽ* ‘Petkutė’, *Nõrvãisikẽ* ‘Norvaišaitė’. Priesagomis *-ũtis*, *-ũitis* Žemaitijoje dažniausiai reiškiamos paauglių berniukų pavardės, pvz.: *Petkũtis* ‘Petkus’, *Botkũtis* ‘Butkus’, *Kãzragũtis* ‘Kazragis’, *Girdenũtis* ‘Girdenis’, *Pãbrẽžũitis* ‘Pabrėža’.

Be įprastinių veiksmažodžio formų, žemaičiai vartoja ir senesnes atematines, pvz.: *lẽikt* / *lĩkt* ‘lieka’, *mẽikt* / *mĩkt* ‘miega’, *gẽist* / *gĩst* ‘gieda’, *ẽt* ‘eina’, *pãrẽt* ‘pareina’, *skãust* ‘skauda’.

Šiandien Žemaitijoje dar labai gyvai vartojami saviti tarpiniai veiksmažodžių laikai (t. y. formos tarp eigos ir įvykio veiksmo) su pastiprinamaisiais žodžiais *žẽmẽn*, *lãuk*, *šãliñ*, *lỹgiai*, *kietãi*, kurie reiškia veiksmo artėjimą prie neišvengiamos pabaigos, pvz.: *kẽrt kũoijẽ žẽmẽn* ‘kerta koją nukirstinai’; *tõ žãltĩ sprũoksti žẽmẽn*, *dĩel kũo aš tõdõ sprũoktẽ* ‘tu, žalty, sprogti (miršti ir numirsi), kodėl aš turiu sprogti (mirti, t. y. kankintis dėl tavo girtuoklystės)’; *tĩevs jau slũopst žẽmẽn* ‘tėvas jau slopsta, t. y. visai silpsta, miršta’; *mũ.šket lãuk tu(s).sẽima bãsekũs* ‘muškit, t. y. būtinai išvykit tuos Seimo nevykėlius’; *plĩeš drãbužũs šãlẽn* ‘plešia drabužius – veikiausiai liks nuogas’; *lõb ẽis tĩevs ð tãlkãs*, *vẽses i mũmĩ lĩgẽ* ‘eidavo tėvas į talkas – būtinai vesdavosi ir mane’; *darĩk tas dõrĩs kẽitã* ‘uždaryk duris visai’ (Pabrėža 2012: 9–10).

Dauguma pietų ir rytų aukštaičių turi du vietininkus: vidaus esamąjį (inesyvą) ir vidaus einamąjį (iliatyvą). Vidaus esamasis vietininkas vartojamas kaip ir bendrinėje kalboje, t. y. reiškia vietą, pvz.: *buvãu lãukĩ*, *miškĩ*, *kãimi*, *grĩçõj* ‘buvau lauke, miške, kaime, gryčioje’; *gi.vẽna lãukũose*, *miškũose*, *kãimuose*, *grĩçõ.se* ‘gyvena lankuose, miškuose, kaimuose, gryčiose’. Vidaus einamasis vietininkas nusako judėjimo kryptį, pvz.: *ainũ* / *aĩnu lãukãñ*, *miškãñ*, *kãiman*, *bažnĩçõn* ‘einu į lauką, mišką, kaimą, bažnyčią’; *vãžinẽjam lãukũõs(na)*, *miškũõs(na)*, *kãimuõs(na)*, *pĩevos(na)* ‘važinėjame į laukus, miškus, kaimus, pievas’ (Barauskaitė... 1995: 281).

Rytų aukštaičių anykštėnų ir kupiškėnų tarmėse dar gyvas iš labai senų laikų paveldėtas siekinys, kuris vartojamas po slinkties veiksmažodžių, pvz.: *aĩsma daržã*, *ravẽtu*. ‘eisime daržo ravėti’, *aĩk šiẽna*, *pĩãutu.*, *mãlku*, *kapõtu*. ‘eik šieno pjauti, malkų kapoti’, *lẽksma uogãutu.*, *gri.bãutu*, *ir riešutãutu*. ‘lėksime uogauti, grybauti ir riešutauti’, *vãžũok avĩžũr vã.štu*. ‘važiuok avižų vežti’, *vãikãĩ*, *gulũtu*. ‘vaikai eikite gulti’ (Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija 2004: 145, 154).

Tarmių žodynaš irgi labai savitas, įdomus ir spalvingas. Kadangi leksika apskritai yra judriausias, greičiausiai kintantis kalbos elementas, tam tikras kalbos vartotojo išorinio ir vidinio pasaulio veidrodis (Sabaliauskas 1966: 114), suprantama, kad įvairių žodžių paplitimas ir likimas yra nevienodas. Tačiau ir šiandien esama daugybė žodžių, kurie yra būdingi tik kuriai nors tarnei, patarnei ar šnektai ir menkai arba visai nepažįstami lietuvių bendrinei kalbai.

Štai mažytė dalelė charakteringesnių žemaitiškų žodžių: *plónymas* 'smilkinys', *putrālakė* 'veidas', *stáibis* 'blauzda', *blēzdinga* 'kregždė', *krūpis ar kriūpis* 'rupūžė', perkeltine reikšme 'mažas vaikas, neūžauga', *míega* 'aruodas', *lėdžinga* 'pačiuža', *níkis* 'užgaida', *kresnà* 'spirgas', *kušėti* 'krutėti, judėti', *kūšinti* 'liesti, judinti', *liuškšti* 'plepėti', *sliňkas* 'tingus', *apént, apéntais* (taria *apënt, apéntâs*) 'vėl, iš naujo' (Girdenis, Pabrėža 1998: 47–50).

Išskirtinesni įvairių aukštaičių tarmių žodžiai: *gýmis* 'veidas', *azvoačì* 'užpakalis', *pakúnė* 'šunvotė', *vařvas* 'lašas', *kėltuva* 'galvijus', *rakštumýnas* 'tankumynė', *kàškis* 'niežas', *marėti* 'alkti', *vaimėtis* 'rodytis', *meľmas* 'pablyškęs', *uvėrus* 'piktas, nedoras', *mizgùs* 'painus'.

Savotiškai įdomūs yra tokie žodžiai, kurie žinomi, pažįstami daugumai tarmių, tačiau turi skirtingą, kartais net priešingą reikšmę, pvz.: *brėkšti* – žemaičiams 'temti', aukštaičiams 'aušti', *kriōkti* – žem. 'verkti', aukšt. 'rėkti, šaukti', *grōbai* – žem. 'žarnos', aukšt. 'kaulai, šonkauliai', *kūlis* – žem. 'akmuo', aukšt. 'šiaudų ryšulys', *smagùs* – žem. 'sunkus', aukšt. 'linksmas'. Aukštaičiai ir bulves, ir medelius *sodina*, o žemaičiai bulves *sėja* (taria *sie*), medelius *diegia* (taria *dėig / dīg*).

Ir dar apie vieną svarbų dalyką. Su Tarmių metų pabaiga 2013 m. baigėsi ir kelerius metus trukęs ypatingos reikšmės Lietuvių kalbos instituto vykdytas projektas „Šiuolaikiniai geolingvistiniai tyrimai Lietuvoje“, kurio metu buvo patikrinti ir pertikrinti 735 punktai Lietuvoje, 15 punktų užsienyje, surinkta apie 5000 valandų kontrolinių skaitmeninių garso įrašų (XXI a. pradžioje lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas 2014: 26). Po šio tyrimo drąsiai ir su pakilimu galime pasakyti, kad XXI a. pradžioje mūsų tarmės yra gyvos. Žinoma, jos kažkiek kinta, yra labai stiprių, stipresnių ir silpnesnių tarmių, bet jos yra. Ir nebereikėtų

akcentuoti tarmių nykimo ar mirties, priešingai – džiaugtis jų gyvybe, vertinti sustiprėjusį ir išaugusį jų prestižą. Įdomu, kad daug kur tarmės prestižas jaunesniosios kartos atstovų yra stipresnis negu vidurinėsios kartos. Štai porą mano paties patirtų įspūdžių, kai minėto tyrimo metu įrašinėju tekstus šiaurės Žemaitijoje. Skuodo r. Aleksandrijos seniūnijos seniūnas Donatas Valančiauskas, gimęs 1961 m., taip pasakė: „*Vàkã ĩr dēdesnė žemaitė nēgò tėvã 'vaikai yra didesni žemaičiai negu tėvai'*“. O Mažeikių r. Bugenių bendruomenės pirmininkas yra 1992 m. gimęs ir didžiulį autoritetą turintis Dovydas Baublys. Jo vienas svarbiausių iškeltų uždavinių ir įsipareigojimų yra bendruomenės susirinkimuose, renginiuose su visais kalbėti tik žemaitiškai.

Džiugu, kad pastaruoju metu pastebimai atsigręžta į tarmes ir dauguma supranta, kad mokėti šnekėti žemaitiškai, aukštaitiškai ar dūkikiškai yra vertybė, kad tarmė yra tokia pat tobula bendravimo priemonė, kaip ir kiekviena kita kalbinė sistema. Ir tokiu požiūriu mes tikrai nesame kokie provincialai. Daugelyje kraštų, kur dar yra išlikusios tarmės (pavyzdžiui, Norvegijoje, Italijoje, Austrijoje), pagal iš seno susiklosčiusią tradiciją kalbėti bendrine kalba buitineje aplinkoje yra paprasčiausiai nemandagu ir netaktiška. Unikali šiuo atžvilgiu Šveicarija, kuri, turėdama net keturias valstybines kalbas, yra nepaprastai dėmesinga ir savo tarmėms: vokiškai kalbančioje Šveicarijoje nėra nė vienos visuomenės grupės, kuri kasdieniniame gyvenime vartotų bendrinę kalbą. Tarmiškai tarpusavyje bendrauja draugai, studentai, pacientai, pradinės mokyklos baigiamos šveicarų vokiečių tarme, radijuje maždaug pusė vokiškų laidų transliuojama tarmiškai, o televizijoje tarmiškų laidų yra net apie 70 %. Šveicarijos vokiečiai tarmiškai kalba net parlamente.

Prisiminkime ir didžio tarmių tyrėjo, puoselėtojo prof. Alekso Girdenio žodžius: „Tikroji kalbos ir tautos gyvastis slypi tarmėse. Darykime viską, kad mūsų vaikai ir vaikaičiai pirmiausia prašnektų tėvų protėvių tarme ir perteiktų ją nesugadintą tiems, kurie po mūsų gyvens“ (Girdenis 2001: 373). Iš tiesų, ir pasauliui, ir aplinkiniams, ir patys sau būsime įdomesni, turtingesni, prasmingesni ir šiltesni ne standartiniu vienodumu, o kaip tik savitu skirtingumu. Vienas iš tokių kertinių ir pamatinių to savito skirtingumo akmenų mums yra lietuvių kalba, o jos neišsenkamą ir neišsemiamą šaltinį sudaro ir dar ilgą laiką sudarys mūsų nuostabiosios tarmės.

Literatūra

1. Aliūkaitė Daiva. 2013. Tarmės ir tarmiškumo vertė, Mikulėnienė D., Ragaišienė V. (sud.). Visos tarmės gražiausias...: 9–13. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
2. Baranauskas Antanas. 1970. Raštai II. Vilnius: Vaga.
3. Barauskaitė Janina, Čepaitienė Giedrė, Mikulėnienė Danguolė, Pabrėža Juozas, Petkevičienė Regina. 1995. Lietuvių kalba I. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
4. Girdenis Aleksas, Pabrėža Juozas. 1998. Žemaičių rašyba. Vilnius–Šiauliai: Žemaičių kultūros draugijos redakcija.

5. Girdenis Aleksas, Zinkevičius Zigmąs. 2000. Dėl lietuvių kalbos tarmių klasifikacijos, Mikulėnienė D. (vyr. redaktorė). Girdenis Aleksas. Kalbotyros darbai I: 44–55. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
6. Girdenis Aleksas. 2001. Tarmėse – tikroji kalbos gyvastis, Mikulėnienė D. (vyr. redaktorė). Girdenis Aleksas. Kalbotyros darbai III: 371–374. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
7. Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija. 2004. Bacevičiūtė R. ir kt. (sud.). Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
8. Pabrėža Juozas. 2012. Žemaičių šnektos – bendrinės kalbos turtas, Jocy V. (sud. ir vyr. redaktorius). Žemaičių kultūros savastys. Nuo Vilniaus kalvų prie Baublio slenkščio: 8–10. Vilnius: Šilalės kraštiečių draugija.

9. Sabaliauskas Antanas. 1966. Lietuvių kalbos leksikos raida, Lietuvių kalbotyros klausimai 8: 5–141.
10. Šiaurės žemaičiai telšiškiečiai. 2013. Pabrėža J. ir kt. (sud.). Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
11. Zinkevičius Zigmąs. 1978. Lietuvių kalbos dialektologija. Vilnius: Mokslas.
12. Zinkevičius Zigmąs. 2006. Lietuvių tarmių kilmė. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.

SUMMARY

DIALECTS - ONE OF THE THE CORNERSTONES OF ETHNOGRAPHIC REGIONS

Dialects are one of the main features characterizing ethnographic regions. The dialect a person has heard and has been using since his birth is his native language. Language is the cornerstone of national culture and a precondition for the nation's existence in general. Lithuania's strength lies in the richness of its language and dialects. Every civilised nation should implement dialect preservation policy and foster the richness of dialects. Our country is unique – there are not many countries in the world where a big variety of dialects existed in such a small territory.

*According to the classification of Lithuanian language dialects, worked out by A. Girdenis and Z. Zinkevičius, 14 dialects have been identified in the areas within clearly defined boundaries: the Kretingiskiai and Telšiskiai dialects of Northern Samogitian (Low Lithuanian), the Varniškiei and Raseiniškiai dialects of Southern Samogitian, the Kauniškiai ir Šiauliškiai dialects of Western Samogitian, the Southern High Lithuanian (Aukštaičių) dialect, the Panevėžiškiai dialect of Eastern High Lithuanian, the dialects of Širvintos, Anykščiai, Kupiškis, Utena, Vilnius. The list is not complete because several subdialects and subsubdialects exist within each dialect. Linguists assume that there were over 100 subsubdialects in Lithuania, one for each parish. A matter of significance is that Lithuanian language dialects have retained many unique, archaic features, sounds, forms until the present day although they have disappeared from standard language. Some are worth mentioning. Long ago, instead of long o the older sound *ā was used in standard Lithuanian and in many dialects throughout Lithuania. Good evidence of that is the first Lithuanian book written by Martynas Mažvydas. This feature of old Lithuanian has been retained in the Uteniškiai dialect of Eastern High Lithuanian until the present day. In a significant part of Southern Samogitia, instead of the nasal vowels q, ę their older version with the consonant n is still being used and pronounced an / ɔn, en / ɛn. Long ago there were no such sounds as č, dž in Lithuanian, instead, the combinations *tj, *dj were used. Presently, in some forms of words, instead of č, dž the combination of the consonants ĭ, đ, rather close to the old ones, are being used in Samogitian. Quite a big number of distinctive, archaic features have been also retained in morphology and syntax. The dual number has been also retained in some dialects. The dual number for verbs has been retained in the Kauniškiai dialect of Western High Lithuanian but it is most often used in Samogitian. The dual number not only for verbs but also for pronouns, nouns, adjectives, even participles, has been retained. Speaking about word formation, some suffixes, such as ālė, -ikė, -ūtis, -ūitis are being specifically used and preferred in Samogitian.*

Etnografinių regionų metų atidarymo renginyje koncertuoja Mažeikių r. Sedos kultūros centro ansamblis „Remolė“. 2015 m. sausio 19 d., Telšių „Alkos“ muziejus. Nuotr. V. Jocio

Now specific compound tenses of verbs (i.e. forms between the progressive and the perfect tenses) with supporting words žėmėn, laūk, šaliñ, lỹgiai, kietai to express actions that will be soon over are being used in Samogitian. Two locative cases are being used in most dialects of Southern and Eastern High Lithuanian: inessive - to express internal location and illative - to express motion into something. The supine put after verbs of motion has been retained and is still being used to express purpose in the the Anykštėnai ir Kupiškėnai dialects of Eastern High Lithuanian. Localised vocabulary characteristic of regional dialects is very interesting and rich. In general, vocabulary is the most dynamic language element so it is understandable that spread of various words and their popularity varies. Presently many words that are being used only in one or another dialect, subdialect or subsubdialect, have not come into common usage.

In 2013 The Year of Dialects ended and the project Modern Research of Geolinguistics in Lithuania: The Optimisation of the Network of Points and Interactive Spread of Dialectal Information conducted by the Institute of the Lithuanian Language was implemented. In the course of the project 735 atlas points in Lithuania and 15 outside its territory have been examined and re-examined and digital audio recordings of about 5 000 hours have been collected.

The research allows to firmly state that Lithuanian language dialects are alive and valued in the early 21st century. The majority of the population understands the benefits of knowing and using one or another dialect, like any other communication system, for communication purposes. Compared to uniformity, diversity arouses more interest in the world and among others, increases the nation's visibility, enriches its people and brings them closer together. One of the cornerstones of the Lithuanian language is its linguistic variation and dialect diversity, the richness of dialects is and will always be its inexhaustable source.